

СЕРДЮК Л.З

*доктор психологічних наук, професор,
завідувачка лабораторії психології особистості ім. П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
м. Київ*

ВПЛИВ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗМІН У ПСИХОЛОГІЇ НА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні напрями досліджень особистості, що сформувався на сьогоднішній день в Україні у зв'язку з парадигмальними змінами в психології. Аналізуються сучасні тенденції досліджень особистості, що виконуються на постнекласичних моделях й орієнтовані на ґрунтовні розробки психологічних основ самодетермінації особистості, самоорганізації, здатності до ініціації власного розвитку та розвитку особистісного потенціалу. Зазначається, що в українській психології, як і в світовій, поширення набули дослідження життєвого шляху, стилю життя, життєвих стратегій і перспектив, цілей та сенсу життя особистості, якості життя, задоволеності життям, життєстійкості, самопроекування, самоздійснення, самореалізації, психологічного благополуччя тощо.

Ключові слова: *психологія особистості, самодетермінація, самореалізація, самоздійснення, психологічне благополуччя, розвиток особистісного потенціалу, життєстійкість.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції досліджень особистості базуються на постнекласичних моделях досліджень, зумовлених парадигмальними змінами у психології ХХ–ХХІ століття. Постнекласична модель особистості заснована на ґрунтовних розробках психологічних основ її самодетермінації, здатності до ініціації власного розвитку, розкриття особистісного потенціалу. Основою переходу від не-класичної до постнекласичної парадигми психології була мультипарадигмальність психології. Зараз у світовій психологічній науці одним із основних наукових підходів до вивчення особистості є теорія самодетермінації. У проблемі самодетермінації на передній план висувається проблема власної активності людини, її здатність самостійного вибору напрямку саморозвитку.

Початок досліджень в цьому аспекті покладено в роботах Е. Десі та Р. Райана – основних ідеологів позитивного підходу. Теорія самодетермінації та особистісної автономії Е. Десі та Р. Райана націлена на визначення факторів, які стимулюють вроджений потенціал людини, що визначає зростання, інтеграцію і здоров'я, та на дослідження процесів і умов, що сприяють здоровому розвитку та ефективному функціонуванню індивідів, груп і співтовариств [33]. В контексті цього підходу самодетермінація означає відчуття свободи по відношенню як до сил зовнішнього оточення, так і до внутрішніх сил особистості. Як наслідок, сучасні тенденції провідних світових психологічних напрямків

орієнтовані на позитивні пріоритети. Як зазначає М. Селігман, психологія багато років була «негативною», займаючись психічними розладами; за межами психології довго залишалися найважливіші для людини – цілі і сенс її життя, щастя, вивчення кращого в людині. Дослідження психологів під керівництвом М. Селігмана дозволяють краще зрозуміти такі феномени, як щастя, позитивне мислення, оптимізм і задоволеність життям [36]. Перспектива нової, позитивної психології полягає в зміні фокусу психології від заглиблення лише в те, щоб виправляти погане в житті людини, до того, щоб виявляти і розвивати її позитивні якості, розвивати і підтримувати внутрішні сили, зміцнювати ці внутрішні сили і допомагати їй знайти таку нішу, в якій можна було б максимально посилити і проявити ці позитивні риси. Таким чином, позитивна психологія знайшла основний інструмент свого практичного застосування в психотерапії та коучингу, і полягає у розвитку тих сторін особистості, що були недостатньо розвинені [36]. Позитивний підхід став головним напрямком у розвитку психотерапії початку ХХІ століття. Одним із досить ефективних його методів є позитивна психотерапія – це психодинамічний метод з екзистенційно-гуманістичним баченням природи людини, збагачений транскультуральним підходом і спрямований на мобілізацію ресурсів людини для прийняття позитивних рішень і сприяє формуванню позитивного світогляду і особистісному зростанню [35].

В сучасній постнекласичній українській психології, в дослідженнях особистості на передній план виступають екзистенціальні та трансцендентальні проблеми – проблеми життєвого вибору, смислу, свободи, в яких особистість розглядається як активний самодетермінований суб'єкт, творець власного життя. Таким чином, психологія суб'єктності, що виникла на постнекласичному етапі розвитку психологічної науки, дозволяє адекватно описати і пояснити багато закономірностей поведінки людей. А однією із обов'язкових психологічних умов формування людини як суб'єкта є звернення до витоків свого буття, рефлексії ціннісних і смислових контекстів людської активності – діяльності, спілкування, споглядання тощо. Це передбачає розвиненість навичок самопізнання і саморозуміння, що забезпечує рефлексивне ставлення особистості до себе і сприяє зростанню особистісної цілісності та гармонійності психологічних проявів особистості.

Мета дослідження – розкрити основні підходи в дослідженні особистості, що склалися на сучасному етапі розвитку психологічної науки.

Виклад основного матеріалу.

Всебічна розробка проблеми особистісної свободи і самодетермінації особистості здійснюється в роботах багатьох відомих українських психологів, зокрема, у дослідженнях, започаткованих в Інституті психології імені Г.С.Костюка НАПН України, як цілих лабораторій, так і в окремих дослідженнях. Вітчизняний досвід дослідження проблеми

самодетермінації особистості, насамперед, пов'язаний з працями Г.О. Балла. Індивідуально-психологічні складові особистісної свободи Г.О. Балл розкриває через категорію активності суб'єкта, тобто через категорію суб'єкта як носія активності, зазначаючи, що особистісну свободу слід пов'язувати з ще більш високими рівнями активності, де роль внутрішніх факторів у детермінації поведінки проявляється найбільш виразно [1]. В такому розумінні поняття «свобода» і «самодетермінація» досить близькі. Самодетермінація на психологічному рівні пояснює власне «механізми» свободи, яка визначається в її загальному сенсі як сукупність умов (і зовнішніх, і внутрішніх), що сприяють «гармонійному розгортанню і прояву різнобічних можливостей особистості», в тому числі, й шляхом подолання перешкод. Головною особливістю психологічно вільної особистості Г.О. Балл вважає здатність свідомого використання нею власних інструментальних властивостей для реалізації своєї спрямованості та в подоланні перешкод в реалізації цієї спрямованості. Важливими потребніснотиваційними рисами вільної особистості є домінуюча роль потреби в самоактуалізації та буттєвих цінностей (добра, істини, справедливості тощо). Саме домінування психологічних потреб і мотивів визначає шлях розвитку особистості, який С. Мадді називає індивідуалістським, що базується на її само детермінації [34]. А «компетентність» і «самодетермінація» (автономія) – є тими первинними психологічними потребами, які лежать в основі внутрішньо мотивованої активності.

Ряд досліджень, присвячених проблемам гуманізації та гуманітаризації психології, саморозвитку, самоорганізації та самодетермінації особистості в освітньому просторі, виконано С.Д. Максименком та під його безпосереднім керівництвом. У роботах С.Д. Максименка в руслі проблеми самодетермінації саме й висувається на передній план проблема власної активності людини, її здатність самостійного вибору на пряму саморозвитку.

У дослідженні діяльній самореалізації особистості в освітньому просторі розкрито особистісний потенціал реалізації людиною власних буттєвих цінностей та смислу свого існування в освітньому просторі відповідно до її внутрішнього світу, її глибинних інтересів, ціннісних орієнтацій та установок [11]. Авторами виявлено умови, чинники, психологічні закономірності та фактори діяльній самореалізації в освітньому просторі, що здійснюється через власні зусилля, співдіяльність і співтворчість з іншими людьми, соціумом і світом, через успішне опанування рольових функцій в різних формах діяльності, що конструюють освітній простір [10].

Розробка теоретично-методологічних засад суб'єктно-вчинкового підходу здійснювалась В. О. Татенком, який запропонував авторський проект сутнісної конкретизації предмету і методу психологічної науки; розробив концептуальну модель розвитку людини як суб'єкта психічного життя в онтогенезі; конкретизував соціально-психологічні уяв-

лення про людську істоту і людську спільноту, про процеси спілкування, соціалізації, впливу людини на людину; запровадив системний підхід до вивчення соціально-психологічних механізмів впливу людини на людину [27].

Ідеї активності та самоактивності, саморегуляції, самовдосконалення, самотворення та духовного розвитку розвинуті в працях М.Й. Боришевського [4]. Ці ідеї активно розвиваються в роботах Савчина М. В., яким доведено, що у сучасному світі духовність є потужним чинником повноцінного буття людини, збереження її цілісності і внутрішньої гармонії [20]). Автором зазначається, що врахування духовного як метасистемного рівня в людині, є одним із визначальних орієнтирів розвитку психології, який набуває парадигмальної сили. Духовна парадигма, що аналізується М. В. Савчиним, орієнтує на пошук належного в особистості і характеризує цілісну людину з її здатностями вірити, любити, творити добро, свободу та відповідальність.

Подальшою розробкою проблеми самоактивності, самореалізації, самодетермінації життєстійкості, задоволеності життям та психологічного благополуччя особистості займаються співробітники лабораторії психології особистості імені П.Р.Чамати (Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан., О.І. Пенькова, М.І. Дригус, Н.Д. Володарська, О.А. Чиханцова, Г.В. Чайка, І.В. Яворська-Ветрова, Я.Ю. Каплуненко). Працюючи над вивченням технологій самодетермінації розвитку особистості, її самореалізації та психологічного благополуччя було обґрунтовано чинники, умови самодетермінації особистості, визначено структуру феномена самодетермінації особистості, в якій важливими складовими є цілі, цінності, смисли, перспективи майбутнього; мотивація саморозвитку та самореалізації; особистісна автономія; самоставлення особистості; розуміння свого потенціалу та віра в свої можливості; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень і перспектив; інтеграція минулого, теперішнього та майбутнього в життєвому просторі особистості; включеність у культуру та соціальне життя. Встановлено, що психологічною основою самодетермінації особистості є її самостійність та незалежність, прагнення до особистісного зростання, усвідомленість життєвих цілей, цілісне сприйняття життєвого шляху, активне включення в суспільне життя, позитивне самоставлення [21].

Теорія самодетермінації пов'язана із проблемою психологічного благополуччя особистості її виводить її на метафізичний, екзистенціальний рівень, що проявляється в екзистенції життя. Зв'язок теорії самодетермінації Р. Раяна і Е. Десі теорії психологічного благополуччя К. Ріфф є очевидним. В їх основі – концепція базових потреб людини, задоволення яких прямо пов'язане з актуальним соціальним контекстом: якщо середовище сприяє їх задоволенню, то це підвищує рівень благополуччя і життєвих сил людини, в іншому випадку – рівень благополуччя знижується.

До дослідження різних аспектів проблеми психологічного благополуччя виявляється неабиякий інтерес українських дослідників. *Психологічне благополуччя* можна визначити як інтегральний показник ступеня спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям [22]. В цьому ключі встановлено, що в особистісній детермінації психологічного благополуччя важливе значення належить факторам особистісної автономії, самовираженню, реалізації своєї природи, розкриттю свого творчого потенціалу, цілеспрямованості, позитивним взаєминам з оточуючими та самоефективності. Тобто відчуття психологічного благополуччя особистості є необхідною умовою становлення суб'єкта і є невід'ємною стороною формування мотивації самореалізації та самодетермінації особистості; визначені складові самодетермінації та психологічного благополуччя особистості характеризують її світоглядну позицію, що виражається у власному цілісному світорозумінні і створюють ціннісну основу свободи, відрізняючи позитивну «свободу для» від негативної «свободи від» [37].

Грунтовні дослідження особистісних чинників досягнення благополуччя здійснюються Т.М. Титаренко; такими чинниками визначено комунікативний, просоціальний та інфернальний [29]. В роботах Т.М. Титаренко розкрито базовий спосіб досягнення психологічного благополуччя (формування полівалентного ставлення до травми) та допоміжні способи його підтримання у складних умовах (здатність інтегрувати травматичний досвід; досягати балансу між внутрішньою автономією і навичками взаємодії з оточенням; підвищувати самоефективність). Багатовимірність і полідискурсивність сьогоденної дійсності має трансформуючий вплив на особистість, роблячи її творчою, відкритою, діалогічною, мандруючою, готовою до комунікативних ігор, плюралізму розуміння й прийняття [28; 29 та ін.].

Оскільки сучасна людина живе в мінливому середовищі, що стрімко розвивається, то мережеве суспільство, як соціо-культурний контекст становлення сучасної особистості, надає їй безмежну свободу і множинні можливості самоздійснення. Можливості суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі розкриті у дослідженнях Смульсон М.Л., у яких увага спрямована на визначення психологічних засад ефективного розвивального впливу віртуального (Інтернет) середовища на дорослу людину [23; 24]. Зокрема, показано, що віртуальний освітній простір, на відміну від середовища, є результатом власних виборів дорослої людини відповідно до мети, готовності до саморозвитку та наявності проекту саморозвитку, рівня мотивації. Авторами визначено також основні психологічні чинники ефективного дистанційного навчання та проаналізовано найбільш розповсюджені віртуальні освітні системи, зокрема, системи змішаного навчання [23].

Найбільш ґрунтовні дослідження проблеми самоздійснення особистості, зокрема професійного, здійснені лабораторією вікової психофізіології Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України [9; 17]. Вченими цієї лабораторії вперше обґрунтовано структуру цього феномену, визначено його зміст, розроблено діагностичний інструментарій для дослідження, емпіричним шляхом визначено його особливості та закономірності, а також розроблено концепцію психофізіологічного забезпечення професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. Останні роки науковці лабораторії вікової психофізіології здійснюють теоретико-експериментальну розробку проблеми професійної життєстійкості особистості [8].

Основоположним вектором сучасних психологічних досліджень з питань діагностики та розвитку творчої діяльності особистості стала парадигма стратегіальної теорії творчої діяльності В.О. Моляко [13; 14]. Ідеї розробленої В.О. Моляко психологічної теорії творчої конструктології реалізуються багатьма дослідниками, що свідчить про функціонування наукової школи: розробляються підходи до вивчення психологічних аспектів різних сфер творчої діяльності: наукової, технічної, літературної, художньо-графічної, педагогічної, морально-етичної, комунікативної та ін. на різних вікових рівнях; діагностичні та розвиваючі методичні засоби, що виявились оригінальними і надійними засобами системного підходу при розв'язуванні актуальних проблем різного масштабу.

Серед вітчизняних і зарубіжних вчених отримали визнання розроблена В.О. Моляко психологічна концепція стратегіальної організації творчості; описані складові творчої особистості, а також деякі спеціальні якості особистості конструктора [14], які набули подальшого розвитку і впровадження його послідовниками.

Теоретичний аналіз та емпіричні дослідження аксіогенезу обдарованої особистості, проведені в лабораторії психології обдарованості, дозволили сформулювати ряд висновків про закономірний розвиток обдарованої особистості, які видаються важливими для розуміння процесів ґенези особистості загалом. Йдеться про ціннісне самовизначення як ключовий етап в аксіогенезі, від якого залежить дальший розвиток чи інволюція обдарованості. Відкрита тенденція до найвищої самооцінки у просторі власних оцінних конструктів, що характерна для обдарованої особистості, доповнює психологічні знання про суб'єктні механізми особистісного розвитку [16]. Холістичні тенденції у психології, що домінують в останні десятиліття, проявляються і в тому, що окремі психологічні галузі «персонологізуються», зміщують фокус дослідницьких інтересів з відокремлених процесів, станів, властивостей на їх функціонування в складних взаємозв'язках у структурі цілісної особистості. Так, зокрема, досліджується вже не обдарованість як властивість психіки, а обдарована особистість – інтеграційний центр, у структуру якого впроваджено екстраординарні здібності і

ціннісне ставлення до них як до основи самоідентичності, творчу спрямованість і спрямованість на саморозвиток, суб'єктно-ціннісну саморегуляцію [15; 16].

Персонологічний підхід спонукає до системного розгляду обдарованої особистості як окремого психологічного типу, вивчення якого потребує спеціальної дослідницької одиниці. У цьому випадку, це особистісні цінності – «сформовані в процесі вирішення життєвих завдань і закріплені в ціннісному досвіді людини уявлення про індивідуальні способи й етичні межі задоволення базових особистісних потреб» [16; с. 44]. Окреслений підхід видається досить продуктивним, оскільки дозволяє конкретизувати дію загальних закономірностей особистісного розвитку і окремих персонологічних категорій по відношенню до такого психологічного типу як обдарована особистість. Завдяки такому підходу О.Л. Музикою розроблено оригінальну класифікацію особистісних цінностей обдарованої особистості: «1) цінності соціальної взаємодії (особистісні цінності належності та особистісні цінності визнання); 2) цінності саморозвитку здібностей (особистісні цінності пізнання та творчості); 3) цінності особистісної самобутності (особистісні цінності самоідентичності та смисложиттєві цінності)» (Музика, 2018).

Теоретико-методологічне підґрунтя аксіологічної психології представлене в авторській концепції З.С. Карпенко. Аксіологічна психологія, у працях фундатора цього нового напрямку психологічної науки З.С. Карпенко, характеризується дрейфом домінуючої сьогодні постнекласичної раціональності і є результатом теоретичної рефлексії аксіогенезу особистості як цілісного процесу становлення ціннісно-сислової сфери у взаємодоповненні онтофеноменологічних вимірів, форм і пріоритетів у змістовленні, рівнів потенціювання і функціонування, стадій, складників, компонентів і параметрів розвитку її ціннісної свідомості [7]. Авторкою обґрунтовано, що осереддям особистісного самопізнання і самотворення є вчинок, який у повноцінному вираженні завжди постає як акт духовного розвитку особистості, так і як процес актуалізації її моральних цінностей.

Основними методологічними орієнтирами сучасної психології, як зазначає Н.В.Чепелева [30], є соціальний конструктивізм, а також гуманітарна парадигма, що трактує особистість не як природний об'єкт, а як культурний об'єкт, як твір. При цьому людина нею розглядається як вкорінена у світ культури, з яким вона взаємодіє і з якого себе будує. Ключовим для постнекласичної психології є також розгляд особистості як творця власного життя, активного суб'єкта, не стільки формованого ззовні чи зсередини заздалегідь закладеними програмами, скільки як саморозвиваючого і само детермінованого [30; 31]. У зв'язку з такими змінами багато положень некласичної психології піддаються ретельному перегляду.

Ряд досліджень, присвячених проблемам гуманізації та гуманіта-

ризації психології, саморозвитку, самоорганізації та самодетермінації особистості виконано в межах феноменологічної герменевтики, де психологічна категоризація внутрішньої свободи здійснюється через смислове переживання особистістю своїх відносин зі світом, ставлення до інших людей і до себе, сукупність яких становить загальну ментальну модель світу людини [23], її особистісний досвід [30] тощо. Результатом цих досліджень стали дискурсивні технології самопроекування особистості, оволодіння якими може стати важливим життєтворчим ресурсом у процесі становлення зрілої особистості, важливою передумовою її успішної самореалізації в сучасному непередбачувано мінливому світі [31]. У контексті психолого-герменевтичного постнекласичного підходу схарактеризовано культурні передумови дискурсивного самопроекування особистості, нормативну модель цього процесу та обґрунтовано особистісні якості людини, здатної до самопроекування; самопроекування розуміється як процес вибудовування власної ідентичності, що базується на інтерпретації та осмисленні особистого і соціокультурного досвіду, засвоєнні культурно заданих схем самоорганізації. Основою самопроекування є спрямованість особистості на власний розвиток. Особистісний проект представлено як осмислену версію людського буття, що великою мірою базується на процесі засвоєння соціокультурних дискурсів, які задають сценарії поведінки, а також основні вектори розвитку особистості [6].

Психологічні проблеми цілепокладання особистості, еколого-психологічні аспекти її життєдіяльності, структура і функції свідомості здійснюється під керівництвом Ю.М. Швалба [25]. Конкретизуючи загальне розуміння суб'єкта, авторами стверджується, що індивід стає суб'єктом соціальних відносин тоді, коли в нього з'являються відповідні соціальні здатності, тобто коли він виявляється здатним вирішувати життєво значимі задачі на організацію, управління й керівництво системами власних соціальних взаємодій; запропонований авторами підхід до розуміння психологічних механізмів і напрямків розвитку особистості як суб'єкта життєдіяльності дозволяє по-іншому розглядати проблему рушійних сил розвитку особистості: вирішувані особистістю життєво значущі задачі (діяльності, спілкування, організації буття тощо) є тільки необхідною умовою її розвитку, а власне механізми постановки і прийняття таких задач має знаходитися в іншій психологічній сфері особистості [32].

Сучасні дослідження соціалізації особистості здійснені В.В. Москаленко [12]. Авторкою розроблено культурно-діяльнісну методологію дослідження соціалізації особистості, чим було започатковано новий науковий напрямок – філософські проблеми соціалізації. В руслі цього напрямку умови формування особистості розглядаються як сукупність певних рівнів систем формотворень культури, що є трансформованими у відповідності з біосоціогенетичними структурами людини способами її діяльності; ефективність процесу соціалізації

особистості забезпечується завдяки послідовному засвоєнню індивідами рівнів систем формотворень культури. Процес соціалізації, розглянутий нею з точки зору входження індивіда в різні соціальні інституції, виглядає як такий, що складається з окремих видів (моделей) соціалізації: політичної, економічної, гендерної, етнічної, професійної тощо. Такий підхід в дослідженні соціалізації дає можливість, по-перше, представити цей процес в комплексі як соціальну матрицю суспільства, по-друге, розглянути його з точки зору тих особливостей що визначаються цінностями певної інституції, по-третє, на основі аналізу системи ціннісних орієнтацій особистості як усвідомлених відображень цінностей окремих інституцій здійснити емпіричне дослідження особливостей процесу соціалізації в умовах трансформації суспільства.

Важливе значення для вітчизняної психології має розробка дієвих методів психотерапії, заснованих на культурних та національних традиціях. Розробка парадигми особистісної психотерапії, що відображає психосемантичну структуру вітчизняної культури належить О.Ф. Бондаренку. В його роботах ґрунтовно досліджено психосемантичні аспекти ефективності психотерапії та консультування; особливості психотерапії емоційним травм і психосемантичних аспектів особистісної свідомості; методами психосемантики реконструйований предмет діяльності соціального психотерапевта, описаний соціокультурний і науковий контекст роботи психолога-практика в сучасному соціумі [2; 3 та ін.].

Значна увага вітчизняних дослідників приділена дослідженням розвитку та самореалізації особистості в особистості в освітньому середовищі. Так, Г.К. Радчук обґрунтовує психологічну концепцію культурно-феноменологічного конституювання аксіогенезу особистості у процесі вищої професійної освіти, що розкриває аксіологічні чинники розвитку освіти, психологічні закономірності та механізми ціннісно-сислового становлення особистості [19]. Основні закономірності стильового прояву мотиваційно-сислової регуляції особистості в процесі професійної підготовки, обґрунтування життєво-стильового концепту особистості здійснено Ж.П.Вірною і активно започаткований напрям досліджень розвивається її послідовниками [5].

Висновки. Сучасні тенденції досліджень особистості, що виконуються на постнекласичних моделях досліджень, орієнтовані на ґрунтовні розробки психологічних основ самодетермінації особистості, самоорганізації, здатності до ініціації власного розвитку та розкриття особистісного потенціалу.

Трендом сучасної тематики досліджень особистості є спрямованість на виявлення факторів позитивного функціонування людини, розвитку її особистісного потенціалу, визначеності життєвих цілей, перспектив, цінностей та автономії, що сприяє актуалізації та розкриттю внутрішніх ресурсів особистості, забезпечує самостійність вибору та допомагає протидіяти негативному впливу середовища.

В українській психології, як і в світовій, поширення набули дослідження життєвого шляху, стилю життя, життєвих стратегій і перспектив, цілей та сенсу життя особистості, якості життя, задоволеності життям, життєстійкості, самопроекування, самоздійснення, самореалізації, психологічного благополуччя тощо.

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому вивченні напрямків досліджень та особливостей розвитку самодетермінаційних здібностей особистості, що сприятиме внутрішній мотивації, професійній та особистісній самореалізації.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. До аналізу сутнісного змісту внутрішньої свободи особи. Актуальні проблеми сучасної української психології: Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2003. Вип. 23. С. 35-47.
2. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход). 1991. К., КГПИИЯ, 189 с. .
3. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. 2007. К. : Освіта України. 332 с.
4. Боришевський, М.Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності. 2010. К.: Академвидав. 416с.
5. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. 2003. Луцьк: Вежа. 320 с.
6. Дискурсивні технології самопроекування особистості: монографія / [Н.В.Чепелева, М.Л.Смульсон, С.Ю. Рудницька, О.В.Зазимко, та ін.]; за ред. Н.В.Чепелевої. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с.
7. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості: монографія. 1998. К.: ТОВ "Міжнародна фінансова агенція". 219 с.
8. Кокун О.М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. Актуальні проблеми психології. 2020. Том. V. Вип. 20. С. 68-81.
9. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. 2012. К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство". 200 с.
10. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. 2017. Київ: Видавничий Дім «Слово». 206 с.
11. Максименко С.Д. Концепція саморозвитку особистості. Проблеми сучасної психології. 2016. Випуск 33. С. 7-23.
12. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія 2013. К.: Фенікс. 540 с.
13. Моляко, В.О. Психологічні проблеми конструювання образу світу (загальні положення робочої концепції). Актуальні проблеми психології, 2018. 24 (12). стор. 5-18.
14. Моляко, В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Психологія і суспільство. 2007. № 4 (30)
15. Музика О. Л. Аксіогенез особистості і розвиток обдарованості: теоретична модель і підходи до дослідження. Актуальні проблеми психології. 2018. Т.VI. С. 60-76.
16. Музика О.Л. Обдарована особистість: ціннісна детермінація становлення та розвитку. Ціннісна детермінація становлення обдарованої особистості: монографія / [О. Л. Музика, І. М. Біла, Д. К. Корольов та ін.]; за ред. О. Л. Музики. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. С. 8-75.
17. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень : монографія / [О.М. Кокун, В.В. Клименко, О.М. Корніяка, та ін.] ; за ред. О.М. Кокуна. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 298 с.

18. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості : монографія / [О.М. Кокун, В.В. Клименко, О.М. Корніяка, О.Р. Малхазов та ін.]; за ред. О.М. Кокун. К.: Педагогічна думка, 2015. 297 с.
19. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2014. 380 с.
20. Савчин М. В. Духовна парадигма психології: монографія. 2013. К.: Академвидав. 252 с.
21. Сердюк Л. З., Данилюк І. В., Турбан В. В., Пенькова О. І., Володарська Н. Д. та ін. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / ред. Л. З. Сердюк. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.
22. Сердюк Л. З., Структура та функція психологічного благополуччя особистості. Актуальні проблеми психології. 2017. Т.V. 17 (5), 124-133.
23. Смульсон М. Л. Дослідження ментальної моделі світу методом наративізації. Актуальні проблеми психології. 2010. Т. 2. Вип. 6. С.25-34.
24. Смульсон, М.Л. Доросла людина у віртуальному освітньому просторі. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (До 25-річчя НАПН України). 2017. С. 107-112.
25. Смульсон, М.Л. Розвиток інтелекту та суб'єктності дорослих у віртуальному просторі. Технології розвитку інтелекту. 2016. 2 (13), С.1-21
26. Смульсон, М.Л., Дітюк, П.П., Коваленко-Кобилянська, І.Г., Мещеряков, Д.С., Назар, М.М., Рудницька, С.Ю., Депутат, В. В., Іванова, О.В. (2018). Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.
27. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості : монографія / [Ю.М. Швалб, О.Л. Вернік, О.О. Вовчик-Блакитна, О.В. Рудоміно-Дусятська та ін.]; за ред. Ю.М. Швалба. 2015. К.: Педагогічна думка. 216 с.
28. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения. Постнеклассика: философия, наука, культура / Отв. ред. Л.П. Киященко и В.С. Степин. 2009. СПб. С. 249 – 295.
29. Татенко, В. О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. 2017. К. : Міленіум. 184 с.
30. Титаренко Т.М. Постмодерні концептуалізації понять «особистість» та «життєвий шлях». Психологія і суспільство. 2009. С.83-96.
31. Титаренко Т.М. Посттравматичне життєтворення особистості: методи діагностики і відновлення. Психологія особистості, 2019. 1 (10). С. 186-192.
32. Чепелева Н.В. Методологические основы исследования личности в контексте постнеклассической психологии. Актуальні проблеми психології. 2010. Т.2. Вип. 6. С. 15-24.
33. Чепелева, Н.В. Самопроекування і розвиток особистості. Актуальні проблеми психології. 2015. 9 (2). С. 4-17.
34. Швалб Ю. М. Психологические модели целеполагания : монография / Юрий Михайлович Швалб. 1997. К.: Стилос. 240 с.
35. Deci E., Ryan R. The dynamics of self-determination in personality and development. Self-related cognitions in anxiety and motivation / Ed. R. Schwarzer. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1986. P.171-194.
36. Maddi S. The search for meaning / Eds. W.J. Arnold, M.M. Page. Lincoln: University of Nebraska Press, 1971. – P. 137-186.
37. Peseschkian H. Salutogenetische Psychotherapie: Ressourcenorientiertes Vorgehen aus der Sicht der Positiven Psychotherapie. Psychotherapie forum. 2004. 12 (1). 16-25.
38. Seligman M.E., Csikszentmihalyi M. Positive psychology. American psychologist. 2000. Vol. 55. N 1. P. 5-14.
39. Serdiuk L., Danyliuk, I., & Chaika, G. Personal autonomy as a key factor of human self-determination. Social Welfare. Interdisciplinary Approach, 2018. 8(1), 85-93. DOI: 10.21277/sw.vii8.357.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Ball G.O. Do analizu sutnisnogo zmistu vnutrishn'oï svobodi osobi. Aktual'ni problemi suchasnoï ukraïns'koï psihologii: Nauk. zapiski Institutu psihologii im. G.S. Kostjuka APN Ukraïni. 2003. Vip. 23. S. 35-47.
2. Bondarenko A. F. Social'naja psihoterapija lichnosti (psihosemantičeskij podhod). 1991. K., KGPIIJa, 189 s. .
3. Bondarenko A. F. Psihologičeskaja pomoshh': teorija i praktika. 2007. K. : Osvita Ukraïni. 332 s.
4. Borishevs'kij, M.J. Doroga do sebe: Vid osnov sub'ektnosti do veršin duhovnosti. 2010. K.: Akademvidav. 416s.
5. Virna Zh.P. Motivacijno-smislova reguljacija u profesionalizacii psihologa: monografija. 2003. Luc'k: Vezha. 320 s.
6. Diskursivni tehnologii samoproektuvannja osobistosti: monografija / [N.V.Chepeleva, M.L.Smul'son, S.Ju. Rudnic'ka, O.V.Zazimko, ta in.]; za red. N.V. Chepelevoï. K.: Institut psihologii imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukraïni, 2019. 170 s.
7. Karpenko Z. S. Aksiopsihologija osobistosti: monografija. 1998. K.: TOV "Mizhnarodna finansova agencija". 219 s.
8. Kokun O.M. Profesijna zhittestijkist' osobistosti: analiz fenomena. Aktual'ni problemi psihologii. 2020. Tom. V. Vip. 20. S. 68-81.
9. Kokun O.M. Psihologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: Monografija. 2012. K.: DP "Inform.-analit. agenstvo". 200 s.
10. Maksimenko S.D. Genetična psihologija uchinnja ljudini: monografija. 2017. Kiïv: Vidavnichij Dim «Slovo». 206 s.
11. Maksimenko S.D. Koncepcija samorozvitku osobistosti. Problemi suchasnoï psihologii. 2016. Vipusk 33. S. 7-23.
12. Moskalenko V.V. Socializacija osobistosti: monografija 2013. K.: Feniks. 540 s.
13. Moljako, V.O. Psihologični problemi konstrujuvannja obrazu svitu (zagal'ni polozhennja robochoï koncepcii). Aktual'ni problemi psihologii, 2018. 24 (12). stor. 5-18.
14. Moljako, V.O. Tvorchij potencial ljudini jak psihologična problema. Psihologija i suspil'stvo. 2007. № 4 (30)
15. Muzika O. L. Aksiogenez osobistosti i rozvitok obdarovanosti: teoretična model' i pidhodi do doslidzhennja. Aktual'ni problemi psihologii. 2018. T.VI. S. 60-76.
16. Muzika O.L. Obdarovana osobistist': cinnisna determinacija stanovlennja ta rozvitku. Cinnisna determinacija stanovlennja obdarovanoï osobistosti: monografija / [O. L. Muzika, I. M. Bila, D. K. Korol'ov ta in.]; za red. O. L. Muziki. Kiïv: Vidavnichij Dim «Slovo», 2017. S. 8-75.
17. Psihofiziologične zabezpečennja profesijnogo samozdijsnennja fahivcja v umovah social'no-ekonomičnih peretvoren' : monografija / [O.M. Kokun, V.V. Klimenko, O.M. Kornijaka, ta in.]; za red. O.M. Kokuna. K.: Institut psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni, 2018. 298 s.
18. Psihofiziologični zakonomirnosti profesijnogo samozdijsnennja osobistosti : monografija / [O.M. Kokun, V.V. Klimenko, O.M. Kornijaka, O.R. Malhazov ta in.] ; za red. O.M. Kokuna. K.: Pedagogična dumka, 2015. 297 s.
19. Radchuk G. K. Aksiopsihologija vishhoï shkoli: monografija. Ternopil' : TNPU, 2014. 380 s.
20. Savchin M. V. Duhovna paradigma psihologii: monografija. 2013. K.: Akademvidav. 252 s.
21. Serdjuk L. Z., Daniljuk I. V., Turban V. V., Pen'kova O. I., Volodars'ka N. D. ta in. Psihologični tehnologii samodeterminacii rozvitku osobistosti: monografija / red. L. Z. Serdjuk. Kiïv: Institut psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni, 2018. 192 s.
22. Serdjuk L. Z., Struktura ta funkcija psihologičnogo blagopoluchchja osobistosti. Aktual'ni problemi psihologii. 2017. T.V. 17 (5), 124-133.
23. Smul'son M. L. Doslidzhennja mental'noï modeli svitu metodom narativizacii. Aktual'ni problemi psihologii. 2010. T. 2. Vip. 6. S.25-34.

24. Smul'son, M.L. Dorosla ljudina u virtual'nomu osvith'omu prostori. Naukove zabezpechennja rozvitku osviti v Ukraïni: aktual'ni problemi teorii i praktiki (Do 25-richchja NAPN Ukraïni). 2017. S. 107-112.
25. Smul'son, M.L. Rozvitok intelektu ta sub'ektnosti doroslih u virtual'nomu prostori. Tehnologii rozvitku intelektu. 2016. 2 (13), S.1-21
26. Smul'son, M.L., Ditjuk, P.P., Kovalenko-Kobiljans'ka, I.G., Meshherjakov, D.S., Nazar, M.M., Rudnic'ka, S.Ju., Deputat, V. V., Ivanova, O.V. (2018). Rozvitok sub'ektnoi aktivnosti doroslih u virtual'nomu prostori: monografija. Institut psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni, m. Kiïv, Ukraïna.
27. Social'no-psihologichni zasadi stanovlennja ekologichno orientovanogo sposobu zhittja osobistosti : monografija / [Ju.M. Shvalb, O.L. Vernik, O.O. Vovchik-Blakitna, O.V. Rudomino-Dusjats'ka ta in.]; za red. Ju.M. Shvalba. 2015. K.: Pedagogichna dumka. 216 s.
28. Stepin V.S. Klassika, neklassika, postneklassika: kriterii razlichenija. Postneklassika: filosofija, nauka, kul'tura / Otv. red. L.P. Kijashhenko i V.S. Stepin. 2009. SPb. S. 249 – 295.
29. Tatenko, V. O. Metodologija sub'ektno-vchinkovogo pidhodu: social'no-psihologichnij vimir : monografija. 2017. K. : Milenium. 184 s.
30. Titarenko T.M. Postmoderni konceptualizacii ponjat' «osobistist'» ta «zhittevij shljah». Psihologija i suspil'stvo. 2009. S.83-96.
31. Titarenko T.M. Posttravmatichne zhittetvorennja osobistosti: metodi diagnostiki i vidnovlennja. Psihologija osobistosti, 2019. 1 (10). S. 186-192.
32. Chepeleva N.V. Metodologicheskie osnovy issledovanija lichnosti v kontekste postneklassicheskoi psihologii. Aktual'ni problemi psihologii. 2010. T.2. Vip. 6. C. 15-24.
33. Chepeleva, N.V. Samoproektuvannja i rozvitok osobistosti. Aktual'ni problemi psihologii. 2015. 9 (2). S. 4-17.
34. Shvalb Ju. M. Psihologicheskie modeli celepolaganija : monografija / Jurij Mihajlovich Shvalb. 1997. K.: Stilos. 240 s.
35. Deci E., Ryan R. The dynamics of self-determination in personality and development. Self-related cognitions in anxiety and motivation / Ed. R. Schwarzer. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1986. P.171-194.
36. Maddi S. The search for meaning / Eds. W.J. Arnold, M.M. Page. Lincoln: University of Nebraska Press, 1971. – P. 137-186.
37. Peseschkian H. Salutogenetische Psychotherapie: Ressourcenorientiertes Vorgehen aus der Sicht der Positiven Psychotherapie. Psychotherapie forum. 2004. 12 (1). 16-25.
38. Seligman M.E., Csikszentmihalyi M. Positive psychology. American psychologist. 2000. Vol. 55. N 1. P. 5-14.
39. Serdiuk L., Danyliuk, I., & Chaika, G. Personal autonomy as a key factor of human self-determination. Social Welfare. Interdisciplinary Approach, 2018. 8(1), 85-93. DOI: 10.21277/sw.v1i8.357.

Serdiuk L.Z.

THE INFLUENCE OF PARADIGMATIC CHANGES IN PSYCHOLOGY ON MODERN UKRAINIAN STUDIES OF PERSONALITY

The article examines the main directions of research on personality formed today in Ukraine because of existing paradigmatic changes in psychology as a science. The author analyzes the modern tendencies in researches on personality carried out with post-non-classical models and focused on thorough developments of psychological bases of an individual's self-determination, self-organization, ability to initiate own development and disclose personal potential. One of the main scientific approaches to personality in the world psychological science of today is the theory of self-determination. By studying self-determination, scientists focus on an individual's own

activity, their ability to choose independently a self-developmental direction. Since post-non-classical psychology postulates the impossibility of studying of an individual without the contexts of their life, the factors of positive human functioning, personal potential development, determination of life goals, prospects, values and autonomy lay in the trend of modern research. Such research approach contributes to the revelation and actualization of an individual's internal resources, providing them with independence in life choices and helping them to counteract the negative environmental impacts. The author notes that life-paths, lifestyles, life strategies and prospects, life goals and meanings, quality of life, life satisfaction, psychological hardiness, self-designing, self-actualisation, self-realization, psychological well-being are studied widely in modern Ukrainian psychology, as well as by the world scientific community.

Keywords: *psychology of personality, self-determination, self-realization, self-actualisation, psychological well-being, development of personal potential, psychological hardiness.*

Сердюк Л.З.

ВЛИЯНИЕ ПАРАДИГМАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ПСИХОЛОГИИ НА СОВРЕМЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются основные направления исследования личности, сформировавшиеся на сегодняшний день в Украине в связи с парадигмальными изменениями в психологии. Анализируются современные тенденции исследования личности, которые выполняются на постнеклассических моделях и ориентированы на фундаментальные разработки психологических основ самодетерминации личности, самоорганизации, способности к инициации собственного развития и развития личностного потенциала. Отмечается, что в украинской психологии, как и в мировой, распространение получили исследования жизненного пути, стиля жизни, жизненных стратегий и перспектив, целей и смысла жизни личности, качества жизни, удовлетворенности жизнью, жизнестойкости, самопроектирования, самоосуществления, самореализации, психологического благополучия и др.

Ключевые слова: *психология личности, самодетерминация, самореализация, самоосуществление, психологическое благополучие, развитие личностного потенциала, жизнестойкость.*